

SUMARI

Pròleg . Josep Gil i Ribas, la mirada endavant	7
Presentació	21
El Poble de Déu	31
L'antic Poble de Déu	34
El nou Poble de Déu.....	39
L'Església és <i>laos</i>	45
La visibilitat de l'Església.....	61
D'una Església de cristiandat a una Església de comunió.....	71
L'Església, <i>sagrament</i>	80
Església i Regne de Déu	83
El ministeri ordenat	88
La maduresa de l'Església	101
La maduresa cristiana de l'Església	101
La recepció de la modernitat	121
El desafiament de la laïcitat.....	130
Església i món	153
Testimonis i nuncis de l'Evangelí.....	156
Els laics en l'Església universal.....	170
Els laics en les comunitats cristianes	179
Conclusió	189

PRÒLEG

JOSEP GIL I RIBAS, LA MIRADA ENDAVANT

Aquest llibre de Josep Gil i Ribas que teniu a les mans, *Cristians, tanmateix*, reflecteix el desenvolupament i l'aprofundiment del pensament de l'autor sobre un punt essencial de l'Església (catòlica). Després que, juntament amb molts sectors eclesials, ja hagués realitzat un trencament mental o revolució —que també podem anomenar conversió— que va consistir a desfer-se de la idea d'una Església de cristianat, piramidal i jeràrquica, centrada en si mateixa i en el seu poder, i a concebre una Església comunitat servidora de la humanitat, especialment dels pobres, ara l'autor avança en la seva comprensió: de la defensa d'una Església de base laïcal, passa successivament a la d'una Església d'estructura laïcal, una Església de cristians i, finalment, una Església humana, i sempre ancorada en les comunitats locals i no en una mena d'organisme supranacional.

Als lectors no especialistes, el llenguatge emprat i que després precisaré, ens suggereix, ja d'entrada, un progrés. Que la base ha de ser laïcal, ens diu que el fonament on s'ha de sostenir l'Església són els laics i no els clergues. “Estructura laïcal” diu més, ja que ens porta a allò que impregna el moll de l'os de tota l'activitat i de l'organització eclesials. Una Església de cristians supera la dicotomia laics-clergues i

es refereix a allò que aquests tenen en comú: una mirada i un compromís cap enfora. I una Església humana deixa d'estar separada del món, i celebra els aspectes positius d'aquest i els assumeix com a propis i compartits.

Fins aquí, en les expressions esmentades, “laïcal” té un significat religiós: els laics i les laiques són els membres de l'Església que no són clergues ni pertanyen a cap orde o congregació. Són els que donen testimoni de la fe en les situacions ordinàries de la vida (treball, activitats culturals, acció política, etc.) i que es comprometen dins la societat. Però al final, i seguint una mateixa lògica, l'autor afirma que, avui, una Església de persones cristianes profundament humanes ha d'abraçar els valors del món actual, entre els quals hi ha la laïcitat o aconfessionalitat de l'Estat, i també els valors de les organitzacions i de les entitats civils que són laiques o areligioses en el sentit que, en el seu funcionament, no parteixen de cap doctrina, norma o tutela religioses.

Aquest és, doncs, un llibre —encara que no un tractat— d'eclesiologia, en forma d'assaig. Però un llibre que molts jutjarien d'heterodox. No es podrien referir al pensament teològic que conté, que *només* estira un dels fils de les declaracions i documents oficials de l'Església, en concret del Concili II del Vaticà, sinó a les conseqüències que n'extreu i que manifesta en matèria de disciplina eclesiàstica —les normes relatives que l'Església podria canviar, encara que alguns dels que hi ostenten el poder s'hi aferrin com si fossin sagrades. Per això, és lògic que el llibre no s'hagi publicat en una editorial confessional, sinó en una editorial laica, a la qual cal reconèixer i agrair les qualitats inherents a la laïcitat subratllades per l'autor: el respecte a la diversitat de pensament, l'obertura al diàleg i el coratge d'establir ponts.

L'evolució del pensament de Josep Gil i Ribas (1928) correspon a la seva trajectòria vital. En el context del nacionalcatolicisme, ingressà al seminari de Tarragona i el 1947 fou enviat a estudiar a la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma, on va rebre classes de la teologia preconiliar, escolàstica i tomista del temps de Pius XII, amb una eclesiologia que posava el seu centre en l'Església com a “societat perfecta”, és a dir, societat dotada de tots els mitjans per a aconseguir els seus fins; una Església, per tant, concebuda com una realitat social autosuficient i separada del món. Fou ordenat prevere el 1951, en el marc d'una Església que molts volien clerical, amb unes jerarquies que sacralitzaven el poder espiritual i que es vinculaven al poder polític i s'imposaven a través seu. És, justament, aquesta concepció de l'Església la que l'autor capgira en aquest llibre.

Després d'un any destinat al servei del cardenal Benjamín de Arriba y Castro, Josep Gil inicià una tasca de prevere en diverses parròquies (a Valls, Tarragona, El Catllar i Reus) i de professor de religió en diferents centres d'ensenyament (a Valls i a Tarragona), així com també de formador i animador de joventut. Sempre, però, amb una autonomia *vigilada* pel cardenal: va haver de donar-li comptes d'afirmacions desmitològitzadores per haver declarat que el mite d'Adam i Eva no és una narració històrica sinó simbòlica. I se li va prohibir fer classes a la Facultat de Teologia de Barcelona.

Els seus feligresos, ja als anys cinquanta, el descrivien com un “revolucionari” que obria molts horitzons. Els seus alumnes el recorden com un professor diferent dels altres, una onada d'aire fresc. I els qui eren els joves de l'època destaquen que van esdevenir més responsables, conseqüents i

compromesos a través dels missatges originals i trencadors de mossèn Gil.¹ Com ha dit ell mateix, la comprensió que tenia de l'Església ja no coincidia plenament amb les directrius establertes, però el bagatge que portava de Roma va quedar definitivament superat a partir del anys seixanta, quan va descobrir la teologia i la literatura franceses i alemanyes (en particular, Congar, Chenu, Rahner i Moltmann) i, sobretot, quan es va poder submergir en l'esperit i en els textos del Concili II del Vaticà, que, en eclesiologia, va posar el centre en l'Església com a misteri i com a sagrament, és a dir, com a signe de l'amor de Déu a tots els homes i a totes les dones, com a oferta de salvació sense coaccions. Aspectes que Gil destaca en aquest llibre i que l'Església, diu, només els assolirà si treballa per alliberar els que viuen afeixugats pels poderosos.

El 1967 va crear el Club de Joves de Tarragona, que, en aquella època de dictadura, va ser un espai de llibertat, avui encara ben viu en la memòria dels qui en van rebre la influència, i va ajudar a reivindicar els valors democràtics de la societat.² Com a rector de parròquia, la va concebre com a comunitat de comunitats, de persones adultes en la fe, acollidora de tothom i oberta al món. El 1972, amb l'arribada de Pont i Gol com a arquebisbe de Tarragona, Josep Gil va poder exercir de professor a la Facultat de Teologia, on va impartir moltes matèries de teologia sistemàtica, especialment escatologia. Mentrestant, impulsava el Secretariat Diocesà de

1. *Fe i valors humans. Miscel·lània en honor del Dr. Josep Gil i Ribas*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014, pp. 8-10.

2. ROVIRA I GÓMEZ, S.-J., *El Club de Joves (1965-1976). El ressorgiment de la cultura catalana i catalanista a Tarragona*, Tarragona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver, 2010, p. 79.

Justícia i Pau de Tarragona: volia implicar els laics en els problemes socials i polítics considerats fronterers. En moments molt difícils, aquest organisme va defensar els drets humans, va demanar amnistia, democràcia i restabliment de l'autonomia de Catalunya, va lluitar contra la pena de mort i a favor de l'objecció de consciència, i va parlar del cardenal Vidal i Barraquer i de la necessitat del retorn de les seves despulles.³

Com a vicedegà, el 1991, va impulsar l'obertura de la Facultat de Teologia a les relacions acadèmiques amb altres centres d'Europa (Tolosa, Lió, Tübingen, Frankfurt, Lovaina, etc.). Professor també en altres centres catalans, europeus i d'Amèrica Llatina, Gil no ha volgut separar mai la reflexió teològica del servei com a prevere ni de la vida concreta de les persones. I, així, per exemple, mentre impartia classes a la Universitat de San Buenaventura de Cali, es deixava interpel·lar, en les seves activitats pastorals, per les persones més necessitades i per la religiositat popular dels sectors més pobres de Colòmbia.

Amb motiu dels 25 anys de la Facultat de Teologia i davant la convocatòria del concili català, el 1993 va participar en una declaració conjunta de divuit professors de la facultat preocupats pels temes que en aquell moment afectaven l'Església i la societat catalanes. Entre altres qüestions, s'hi deia que la dona està marginada en la direcció de l'Església i que no hi ha raons teològiques que n'impedeixin l'accés al ministeri ordenat; que el Nou Catecisme mostrava manca de pensament crític i d'un sa pluralisme; que no és possible parlar de Déu sense una opció preferencial pels exclosos i vícti-

3. *Fe i valors humans, op. cit.*, p. 13.

mes de la societat; i que calien aportacions al fet que la nació catalana vol el seu redreçament total per un camí pacífic i exigent amb els seus drets inalienables com a poble. Curiosament, cap dels teòlegs signants d'aquella declaració, tots ells de prestigi docent i acadèmic, no va ser cridat a participar al concili català, oficialment Concili Provincial Tarraconense.

El Dr. Oriol Tuñí afirma que el Dr. Gil es va avançar al seu temps amb propostes teològiques veritablement renovadores;⁴ i el Dr. David Jou, en el discurs de contestació a l'ingrés del Dr. Gil a la Reial Acadèmia de Doctors,⁵ el descrivia com un investigador actiu molt atent als signes dels temps. Així ho demostren els seus trenta llibres i més de quaranta articles en publicacions especialitzades, un conjunt que exposa un pensament permanentment dinàmic i mai indiferent als canvis de la societat i de l'Església.

Efectivament, Josep Gil ha estat capaç d'evolucionar i d'anar sempre més lluny. La seva intel·ligència comprensiva i relativitzadora invita a trencar esquemes per a progressar. Avui, la seva maduresa li permet realitzar amb més intensitat la tasca pròpia de l'Església segons defensa en aquesta obra: un compromís en l'alliberament de persones concretes, a través principalment de la desliteralització de la fe i de l'obertura de ment i una comunió amb els valors més profunds de la humanitat. N'és una mostra el recent diàleg públic que van mantenir ell mateix i el poeta Xavier Amorós en l'acte municipal de descoberta dels seus retrats a la galeria de Fills Il·lustres de Reus: el prevere lloava la renovació de l'esperança

4. *Fe i valors humans, op. cit.*, p. 208.

5. *L'aventura del pensament teològic*, Barcelona, Reial Acadèmia de Doctors, 1996, pp. 69-70.

de les persones i dels pobles present en la poesia del seu company, i aquest, que es declara fora de l'Església, afirmava que sentir parlar el teòleg que tenia al costat li proporcionava pau i l'ajudava a perdre la por.

La publicació que ens ocupa té el seu germen en un article de l'autor aparegut el 1997 dedicat a l'eclesiologia del Concili Provincial Tarraconense (CPT).⁶ Malgrat que dubta que l'Església hagués foragitat del tot una evangelització entesa com a reconquesta, tal com demostra la supressió que féu Roma d'algunes afirmacions del text conciliar, Gil veu l'oposició del Concili a una Església centrada en ella mateixa, i subratlla una de les dues línies presents en els textos del CPT, la laïcal i no la clerical: la concepció d'una Església servidora de la societat, preocupada pel bé comú, pels problemes socials, per la convivència, pels drets dels immigrants i per tots els drets humans, per la nostra identitat com a poble, etc.; en definitiva, una Església que no vol separar l'anunci de l'Evangeli ni la litúrgia de l'amor als altres i de l'opció preferent pels pobres i per la justícia, com fou el distintiu de Jesús.

Aquest tipus de testimoni, afirma l'autor, correspon principalment als laics. Per això, ja en aquell escrit, Gil rebutjava la idea d'una Església clerical, que subsisteix en la preocupació per la manca de vocacions sacerdotals, en un tracte als laics com si fossin menors d'edat que han de ser dirigits i guiats, i en el desig d'incorporar-los en tasques d'ajudants o d'agregats dels pastors. En aquell article, Gil ja defensava la idea d'una Església de base laïcal, una església que parteix del

6. "El concepte d'Església subjacent a les resolucions del Concili. (Una lectura esbiaixada del Concili a partir de la Resolució 119)". *Quaderns de pastoral*, n. 158, febrer 1997, pp. 21-34.

que és comú a tots els batejats, que són *laos* o Poble de Déu, i que és activa enmig del món, amb una coresponsabilitat que troba en la comunitat oberta i acollidora la seva mediació entre fe i societat.

La terminologia “base laïcal” ens parla *només* del punt de partida de l'Església i d'allò que la sosté. Però, al final de l'article, ja hi trobem dues de les formulacions que l'autor desenvolupa en aquest llibre, ara anant a parar directament al Concili II del Vaticà, principalment a una de les dues orientacions de la *Lumen gentium* (a la d'una eclesiologia de comunió i no a la d'una eclesiologia jurídica que remet a una concepció piramidal). Una Església “que brolla de la quotidianitat de la vida de les persones (compartida com a tasca i com a do) i que experimenta la fe i la salvació com a presència amagada d'un Déu que estima” correspon a una Església d'estructura laïcal tal com és descrita aquí, a *Cristians, tanmateix*, tota ella amarada de la seva raó de ser. I “una unitat de l'Església que recolza en l'acció de l'Esperit a través de tots els batejats” ens indica una Església “simplement” de cristians, sense divisió d'estaments (encara que amb diversos serveis).

Aquestes són les idees que ara Josep Gil explicita i argumenta. La concepció d'una Església de base laïcal ja abandonava la idea que la imatge i el referent de l'Església són els clergues, però aquí l'autor va més enllà: cal que tota l'estructura de l'Església sigui laïcal, és a dir, cal que l'Església deixi de tancar-se com si fos un grup més noble o més aristòcrata, cosa que la tornaria a portar a voler imposar-se, i que s'abochi al món, ja que tots els seus membres són *laos*. Una Església així, al servei del món, que accepta una mateixa tasca

comuna, i que no perd de vista que Jesús fou un laic, elimina la distància i la divisió entre clergues i laics i esdevé una Església de cristians. I aquí l'autor continua aprofundint. Una Església cristiana és una Església humana: no es considera una societat a part, deixa de creure que posseeix la veritat en exclusiva, i es fusiona amb el batec del món, que té unes característiques i uns valors que han d'emergir amb l'ajuda de tothom.

Entre els valors dels quals avui l'Església ha de fer recepció, diu l'autor, hi ha els de la modernitat i els de la laïcitat. Personalment, agraeixo d'aquest llibre la lectura positiva de la laïcitat que fa el teòleg, entesa com a aconfessionalitat de l'Estat i unida a la secularització i a la dessacralització, i que sintetitzo: malgrat les debilitats que mostra la postmodernitat, l'Església hauria de perdre la por a l'autonomia del món que ha de servir, coherent amb la seva fe en un Déu que no entra en competència amb la realitat creada, un Déu que s'ha encarnat i que ha revestit l'home de llibertat; i l'Església hauria de sentir-se a gust en el dret de l'Estat de legislar per a tots els ciutadans, sense exclusions, allò que representa el bé comú.

La laïcitat, diu Gil, en tant que s'oposa a tot fonamentalisme, al dogmatisme i a la intolerància, ens permet reconèixer allò que ens falta i fer la recerca del "millor". La laïcitat comporta reflexió personal i obertura a la confrontació, sentit crític i docilitat, percepció, reconeixement i acceptació de l'altre, i, alhora, facilita un treball conjunt per a un futur basat en els valors compartits i en els valors per descobrir.

Em permeto d'opinar que la valoració que fa l'autor de la laïcitat és compatible amb el model català que vam de-

fensar des del Govern de la Generalitat entre el 2004 i el 2010: enteníem la laïcitat com la separació entre poder polític i institucions religioses que permetia crear, en una societat moderna i plural, l'espai on poguessin cabre totes les opcions religioses i de pensament legítimes, sempre dins els límits dels drets humans i de les lleis democràtiques.⁷ Era, justament, laïcitat com a respecte a la diversitat. A diferència de certs moments de la laïcitat francesa del segle xx, no volíem cap mena d'ignorància, menysteniment, ni hostilitat del Govern envers la presència social de les confessions religioses. A diferència d'un cert model anglès, no volíem excepcions a les lleis comunes en nom dels drets de llibertat religiosa, cosa que hauria anat en detriment de la cohesió social i hauria afavorit l'existència de grups culturals aïllats. I, a diferència d'un model espanyol, no hauríem volgut establir nivells discriminatoris oficials entre les religions (una amb tractat internacional, tres amb acords del nivell de lleis orgàniques, altres amb reconeixement d'arrelament notori i altres sense res).

Com a membre que soc de l'Església catòlica, el model català de laïcitat em semblava no només perfectament compatible amb l'Evangelí, sinó coherent amb la fe cristiana i fins i tot inspirat en el document *Dignitatis humanae* del Concili II del Vaticà. Va ser ben rebut per les altres religions, però, en la meua responsabilitat institucional, vaig patir l'oposició i la crítica més dura de certa jerarquia de l'Església catòlica, una actitud que només podia entendre com a por a perdre influència social i poder. Especialment en el cas de la Llei dels centres de culte, alguns temien que els volguéssim perjudicar

7. CAROD-ROVIRA, J.-Ll. (ed.), *Les religions a Catalunya*, Lleida, Pagès Editors, 2015, pp. 175-207.

(en matèria de previsió de zones municipals que admetessin nous centres de culte i en matèria de normes de seguretat física dels locals!). En canvi, vaig sentir l'escalf de grups de cristians catòlics, formats bàsicament per laics i per laiques, oberts a les realitats de la nostra societat, grups en camí i a la recerca, amb altres tradicions religioses i amb ateu i agnòstics, d'un món més just i més fratern.

S'ha dit que l'eclesiologia és la part de la teologia que requereix menys reflexió sistemàtica. Potser és veritat, però el cert és que els pressupòsits teològics, en el sentit d'impliacions, que hi ha darrere d'una teoria eclesiològica o d'una altra són enormes. És el cas del llibre que tenim a les mans, que, com hi queda palès, no es pot entendre deslligat d'una cristologia que es pren seriosament la humanitat de Jesús, d'una antropologia que entén l'esperança com a constitutiva de l'ésser humà en tant que és un ésser que esdevé, d'una teologia del món i de la història que vol descobrir els signes del món nou que ja hi ha en el vell, ni, particularment, de l'escatologia tal com l'autor la va pensar i ensenyar a la Facultat de Teologia.

L'alumnat del Dr. Gil recordem els canvis que ens va provocar la seva visió: l'*eskhaton* (el darrer, futur i nou) revelat no és solament a la fi, sinó també en la profunditat del present. Allò que hem d'esperar no és un món futur, sinó el futur d'aquest món, que s'està gestant ara i aquí i que arribarà a ser plenitud. Una reflexió que es basa en l'actitud dels profetes bíblics i que concep una esperança activa i constructora del futur escatològic a través de les realitzacions humanes. Es tracta d'una escatologia que manté sempre la tensió entre el "ja" i l'"encara no" de l'*eskhaton*. Subratllar en excés i en la

mateixa Església l'ara de l'*eskhaton* porta a pensar que l'Església és ja el Regne de Déu, i aleshores no cal esperar res i l'Església s'aferra a l'estructura de poder. Per això Gil subratlla que l'Església no és el Regne, sinó sacrament del Regne: anuncia i apunta a una altra cosa. Si l'Església té un valor sacramental, ella no és un fi en si mateixa, sinó una orientació vers l'*eskhaton*, que ha de fer-se realitat a través dels esforços dels homes i de les dones per millorar-ho tot.⁸ És per això que Gil defensa que l'Església hauria de tenir una estructura laïcal, cristiana i humana.

I aquest llibre ens dona retrospectivament la clau per a entendre la gran obra de l'autor, *Història del pensament cristià*, en deu volums:⁹ si ser cristià és ser profundament humà, aleshores el pensament cristià no és solament el pensament pensat (reflexió segona), sinó també el pensament viscut (reflexió espontània i expressió pura), i no és només el pensament produït pels cristians, sinó també per les llavors del Verb que hi ha amagades en qualsevol pensament, per molt llunyà de la fe que pugui semblar. Per això, Gil fa un seguiment no sols de la teologia cristiana i de les reflexions que els cristians han fet seves a partir de la filosofia, heretgies incloses, sinó també de les reflexions dels ateu i del pensament que s'amaga rere les diverses manifestacions de la literatura i de l'art en general. Un seguiment i una crítica segons si aquest pensament s'acosta o s'allunya del paradigma cristià. Gil trenca la noció de pensament cristià per portar la mirada més lluny, a tot allò de cristià que hi ha en el món i que apunta al futur escatolò-

8. COLL, M., "Josep Gil i Ribas, un teòleg desmitològitzador i creatiu", *Serra d'Or*, n. 663, març de 2015, pp. 6-8.

9. Publicats per l'Editorial Cossetània, Valls, entre el 2009 i el 2013.

gic. Aquesta gran obra constitueix, doncs, una determinada teologia del pensament cristià, desmitològica i creativa, com tota la producció intel·lectual de l'autor.

Josep Gil és un teòleg i un prevere alliberador, que invita a superar barreres sense por. I, si resulta incòmode per a les seguretats de certa jerarquia i de certes institucions, és, precisament, per la seva fidelitat a la fe esperançada i a l'Església, a les persones i a tot allò que hi ha de bo i de bell en el nostre món.

MONTSERRAT COLL I CALAF